

STUDENTŲ RIZIKINGO ELGESIO IR AŠTRIŲ POJŪČIŲ SIEKIO SĄSAJOS

Laima Bulotaitė

Socialinių mokslų daktarė profesorė
Vilniaus universitetas
Bendrosios psichologijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. + 370 5 266 7605
El. paštas: laima.bulotaite@sf.vu.lt

Olga Zamalijeva

Socialinių mokslų daktarė lektorė
Vilniaus universitetas
Bendrosios psichologijos katedra
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius
Tel. + 370 5 266 7605
El. paštas: olga.zamalijeva@gmail.com

Straipsnyje pristatomi tyrimo, kuriuo siekta išsiaiškinti įvairių rizikingo elgesio tipų paplitimo tarp studentų ypatumus ir rizikingo elgesio bei aštrių pojūčių siekio sąsajas, rezultatai. Apklausti 664 studentai iš 8 Lietuvos universitetų. Apklaustų studentų amžiaus vidurkis 20,4 metų ($SD = 2,21$), 76 proc. jų moterys, 24 proc. – vyrai. Tyrime naudotas specialiai sukurtas klausimynas, skirtas 12 rizikingo elgesio tipų, ir Aštrių pojūčių siekio skalės penktoji versija (SSS-V, Sensation Seeking Scale, Form V, Zuckerman, 2007). Tyrimas atskleidė, kad 94,7 proc. studentų būdingas rizikingas elgesys. Dažniausiai paplitęs elgesys – didelio alkoholio kiekio vartojimas vienu metu. Antroje vietoje yra važinėjimas su apsvaigusiu nuo alkoholio vairuotoju. Apie trečdaliui studentų būdingas rūkymas, dažnas alkoholio vartojimas, narkotikų vartojimas, ekstremalus sportas, nesaugūs lytiniai santykiai, SMS žinučių rašymas vairuojant. Rečiausiai paplitęs rizikingas elgesys – daugiau nei du sekso partneriai per metus. Nustatyta, kad visi rizikingo elgesio tipai yra susiję tarpusavyje. Vienas rizikingo elgesio tipas būdingas 11,3 proc. studentų. Beveik pusei studentų (49 proc.) būdingi 2–4 rizikingo elgesio tipai, o daugiau nei trečdaliui (34,5 proc.) būdingi penki ir daugiau rizikingo elgesio tipų.

Studentai, kuriems būdingi įvairūs rizikingo elgesio tipai, gauna didesnius aštrių pojūčių siekio skalės balus. Labiau išreikštas aštrių pojūčių siekis prognozuoja didesnį asmeniui būdingų rizikingo elgesio tipų skaičių. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad aštrių pojūčių siekis yra asmenybės matmuo, kuris gali būti naudojamas prognozuoti ne tik studentams būdingo rizikingo elgesio kiekį, bet ir atskirų rizikingo elgesio tipų apraiškas, kaip antai narkotikų vartojimas ir užsiėmimas ekstremaliu sportu. Aštrių pojūčių siekio įvertinimas leidžia pasirinkti tinkamus tiek prevencijos, tiek ankstyvosios intervencijos metodus.

Pagrindiniai žodžiai: studentai, rizikingas elgesys, aštrių pojūčių siekis.

Įvadas

Ekspertai pripažįsta, kad rizikingas elgesys yra svarbi visuomenės sveikatos problema ne tik dėl rizikingo elgesio sąsajų su ankstyvu mirtingumu, sveikatos problemomis, bet ir dėl didelės kainos visuomenei (DiClemente, Santelli, & Crosby, 2009; Eaton et al., 2010).

Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) teigia, kad daugelio ligų ir sutrikimų prie-

žastis – rizikingas elgesys, kuris dažnai apibūdinamas kaip gyvenimo būdas. Statistika rodo, kad tarp dešimties pagrindinių ankstyvos mirties priežasčių yra toks elgesys kaip rūkymas, piktnaudžiavimas alkoholiu, mažas fizinis aktyvumas, netinkamos dietos, nesaugūs lytiniai santykiai, gydytojų rekomendacijų nesilaikymas (WHO, 2012). Kiti rizikingo elgesio tipai – psichoaktyvių medžiagų vartojimas,

vairavimas apsvaigus nuo alkoholio, saugos diržų nesegėjimas automobilyje ir pan. – irgi yra susiję su ilgalaikiais ar trumpalaikiais sveikatos sutrikimais. Remiantis tiek statistiniais duomenimis, tiek įvairių tyrimų rezultatais, sukurtas toks rizikingo elgesio apibrėžimas – rizikingas elgesys yra toks, kuris tiesiogiai ar netiesiogiai kelia grėsmę žmogaus sveikatai, gerovei ir ateities raidai bei sėkmei (Boyd & Zimbardo, 2005; Zuckerman & Aluja, 2014; ir kt.).

Tyrimai patvirtina, kad rizikingai elgtis pradeda vis daugiau jaunų žmonių. Mokslininkai, lygindami jau ne vienerius metus atliekamų tyrimų rezultatus, konstatuoja, kad rizikingo elgesio paplitimo tarp jaunų žmonių mastas jau leidžia kalbėti apie „rizikingo elgesio epidemiją“, o įvairių rizikingo elgesio tipų sąsajos – apie „rizikingo elgesio sindromą“ arba „sudėtinę rizikingą veiklą“ (Starkuvienė ir Zaborskis, 2005). Teigiama, kad kai kurie rizikingo elgesio tipai tapo neatsiejama jaunimo gyvenimo dalimi (Calafat et al., 2003). Tai liudija ir Lietuvoje atlikti alkoholio bei kitų psichoaktyvių medžiagų vartojimo, rūkymo, savižudybių paplitimo ir panašūs tyrimai (Dobrovolskij ir Stukas, 2014; Narkauskaitė, Juozulynas, Jurgelėnas ir Venalis, 2011; Paurienė, 2013; Stanislavovienė, Ignatavičiūtė ir Davidonienė, 2012).

Dauguma mokslininkų pripažįsta, kad rizikingo elgesio, o kartu ir jo keliamų neigiamų pasekmių galima išvengti taikant tinkamas prevencijos bei intervencijos priemones. Ieškant efektyvių šios problemos sprendimo būdų, bandoma atskleisti rizikuojančių asmenų „psichologines charakteristikas“. Nustatytos rizikingo elgesio sąsajos su tokiais asmenybės bruožais kaip ekstravertiškumas, neurotiškumas,

impulsyvumas, nesivaržymas, taisyklių laužymas (Negreiros, 2006; Popham & Kennison, 2011). Pastaruoju metu išskirtinio dėmesio susilaukia aštrių pojūčių siekio sąsajos su rizikingu elgesiu. Aštrių pojūčių siekis apibūdinamas asmens siekimu įvairių, naujų, sudėtingų ir intensyvių pojūčių bei patirčių ir troškimu patirti fizinę, socialinę, teisinę ar finansinę riziką dėl tokios patirties (Zuckerman, 2007 a, b; Zuckerman & Aluja, 2014). Įvairūs rizikingo elgesio tipai leidžia tai patirti, taigi, patenkina naujų, intensyvių potyrių poreikį. Kai kurie tyrimai jau patvirtino, kad aštrių pojūčių siekis siejasi su psichoaktyvių medžiagų vartojimu (Arab, 2015; Negreiros, 2006; White et al., 2006; Zuckerman, 2007 a), asocialiu elgesiu (Hansen & Breivik, 2011), nesaugiais lytiniais santykiais (Boyd & Zimbardo, 2005), ekstremaliu sportu (Kopp, Wolf, Ruedl, & Burtsher, 2016; Trimpop, 1994), vairavimu apsvaigus nuo alkoholio (Machin & Sankey, 2008; Motiejūnaitė-Timinskienė ir Bulotaitė, 2012; Smorti, 2014). Nustačius šias sąsajas, kaip rizikingo elgesio prevencijos priemonė siūlomos aktyvios, įtraukiančios, iššūkius keliančios veiklos, kurios patenkintų jaunuolių aštrių pojūčių siekį, bet būtų socialiai priimtinos (pvz., orientacinis sportas, lipimas į kalnus, „lobių“ paieškos, nuotykių parkai). Teigiama, kad mokykloje siūlomos veiklos aštrių pojūčių siekėjams yra per daug pasyvios, neįdomios, aplinka nėra stimuliuojanti, todėl jie randa jų poreikius patenkinančių veiklų už mokyklos ribų ir įgauna probleminių paauglių statusą (Hansen & Breivik, 2011; Roberty, 2004).

Nors skirtingų tyrėjų gautų rezultatų palyginimas leidžia teigti, kad įvairių rizikingo elgesio tipų apsaugos bei rizikos

veiksniai yra tie patys, dažniausiai rizikingo elgesio tipai tiriami atskirai arba kartu tiriami tik 2–3 rizikingo elgesio tipai.

Lietuvoje daugiausia tiriamas rizikingas moksleivių elgesys. Tyrimų, kuriuose būtų apklausiami aukštųjų mokyklų studentai, labai trūksta. Šis amžiaus tarpsnis, apimantis 18–25 gyvenimo metus, – išskirtinis, nes jo negalima prilyginti nei paauglystei, nei suaugusio žmogaus amžiui. Jam apibūdinti vis dažniau vartojamas terminas *tapimas suaugusiu* (angl. *Emerging adulthood*) (Arnett, 2007). Įvairūs autoriai, tiriantys šį amžiaus tarpsnį, pripažįsta, kad tapatumo ieškojimas, susitelkimas į save, nestabilumas ir didelės galimybės, atsiveriančios kelyje į tapimą suaugusiu, yra susiję su ieškojimais bei įvairiais eksperimentavimais. Tarp jų – rūkymu, alkoholio bei narkotikų vartojimu, ekstremaliu sportu ir pan. O įsitraukimas į šį rizikingą elgesį gali turėti neigiamų pasekmių studentų akademiniams pasiekimams, socialinei, fizinei ir psichologinei raidai bei visai tolesnei karjerai (Arnett, 2007; White et al., 2006; Zuckerman, 2007 a).

Negausūs Lietuvos studentų populiacijos tyrimai dažniausiai apima tik kelis rizikingo elgesio tipus. Paprastai tai rūkymas, alkoholio ir kitų psichoaktyvių medžiagų vartojimas bei nesveika mityba (Dobrovolskij ir Stukas, 2014; Narkauskaitė ir kt., 2011; NTAKD, 2013). Stokojama tyrimų, kuriais rizikingas studentų elgesys būtų tiriamas plačiau, įtraukiant įvairesnius rizikingo elgesio tipus, kurie būdingi jauniems žmonėms ir gali turėti įtakos jų sveikatai, raidai bei gerovei. Įvairių rizikingo elgesio tipų tyrimas kartu leistų nustatyti ir jų tarpusavio sąsajas. Lietuvos tyrėjų dėmesio iki dabar nesulaukė ir aštrių pojūčių siekis bei jo sąsajos su rizikingu elgesiu. Nors šis

ryšys nustatytas daugeliu tyrimų, kai kurie autoriai pažymi, kad galimi ir kultūriniai skirtumai. Pavyzdžiui, Amerikoje atliktais tyrimais nustatyta, kad kariai savanoriai ir karjerą armijoje pasirinkę jaunuoliai pasižymi didesniais aštrių pojūčių siekio rodikliais (Zuckerman & Aluja, 2014), o Indijoje atliktos kadetų apklausos tokio ryšio nenustatė (Saxena & Puri, 2013). Būtent dėl pirmiau išvardytų priežasčių šiame tyrime vertinamas platus studentų rizikingo elgesio spektras, įtraukiant ir tokius rizikingo elgesio tipus kaip SMS žinučių rašymas vairuojant, saugos diržų nesegėjimas esant keleiviu, ekstremalaus sporto kultivavimas ir kt., kurie anksčiau Lietuvoje tarp studentų nebuvo tiriami.

Mūsų *tyrimo tikslas* – išsiaiškinti įvairių rizikingo elgesio tipų paplitimo tarp studentų ypatumus ir rizikingo elgesio bei aštrių pojūčių siekio sąsajas.

Metodika

Tyrimo dalyviai

Tyrimas vyko 2012 m. lapkritį–2013 m. sausį. Apklausti 664 studentai iš 8 Lietuvos universitetų. Tai nėra reprezentacinė Lietuvos universitetų studentų imtis. Kai kurie autoriai pabrėžia, kad aštrių pojūčių siekis gali lemti profesijos ir darbo pasirinkimą (Zuckerman, 2007 a, b). Todėl apklausėme studentus iš įvairių universitetų ir įvairių studijų programų. Apklaustųjų 76 proc. sudarė moterys, 24 proc. – vyrai. Apklaustų studentų amžiaus vidurkis 20,4 metų (SD = 2,21). Klausimynai buvo išdalyti ir pildomi įvairių paskaitų metu. Studentai supažindinti su tyrimo tikslu, klausimynų pildymo instrukcijomis, užtikrintas rezultatų konfidencialumas.

Tyrimo priemonės

Remiantis rizikingo elgesio apibrėžimu ir įvairiose šalyse atliekamais jaunimo rizikingo elgesio tyrimais, mūsų anketoje studentų buvo klausiami apie 12 rizikingo elgesio tipų. Formuliuodami klausimus rėmėmės Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimuose naudojamu ir Lietuvoje adaptuotu Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro (ENNSC) Europinio modelio klausimynu (NTAKD, 2013) ir įvairiuose tyrimuose naudojamais tam tikro elgesio priskyrimo prie rizikingo rodikliais. Kiekvienam rizikingo elgesio tipui buvo skirta po vieną klausimą, į kurį buvo galima pasirinkti vieną iš galimų atsakymų. Teigiamai atsakiusieji į pateiktus klausimus priskirti rizikingai besielgiančiųjų grupei.

Rūkymas. Klausimas „Ar jūs rūkote“.

Alkoholio vartojimo dažnumas.

Klausiami apie alkoholinių gėrimų vartojimo per paskutines 30 dienų dažnumą. Pasirinkusieji atsakymus „kasdien arba beveik kasdien“, „keletą kartų per savaitę“ ir „bent vieną kartą per savaitę“ priskirti prie rizikingai besielgiančiųjų grupės.

Besaikis alkoholio vartojimas.

Besaikį alkoholio vartojimą apibūdina ne mažesnis negu 6 standartinių alkoholio vienetų (toliau – SAV) suvartojimas vieno gėrimo epizodo metu (SAV prilygsta 40 ml stipriojo gėrimo, 120–150 ml vyno arba 330 ml alaus). Klausiami, ar asmuo kada nors išgeria 6 ir daugiau SAV vienu metu.

Narkotikų vartojimas. Klausiami, ar studentai kada nors yra vartoję narkotinių medžiagų. Rizikingu elgesiu laikomas bet kokio narkotiko vartojimas neatsižvelgiant į dažnumą.

Vairavimas apsvaigus nuo alkoholinių gėrimų. Pirmiausia studentai turėjo atsakyti, ar turi vairuotojo pažymėjimą. Tada buvo klausiami, ar teko kada nors vairuoti automobilį apsvaigus nuo alkoholio.

Važiavimas automobiliu, kurį vairavo apsvaigęs nuo alkoholio asmuo. Anketoje klausiami, ar teko kada nors važiuoti automobiliu, kurį vairavo apsvaigęs nuo alkoholio asmuo.

SMS žinučių rašymas vairuojant automobilį. Į klausimą „Ar vairuodami automobilį rašote SMS žinutes“ pasirinkusieji atsakymus „kartais“ ir „dažnai“ buvo priskirti prie rizikingai besielgiančiųjų asmenų.

Automobilio saugos diržų segėjimas esant keleiviu. Į klausimą apie saugos diržų segėjimą pasirinkę atsakymus „kartais seguosi“ ir „niekada nesisegu“ buvo priskirti prie rizikingai besielgiančiųjų.

Galimybės atimti sau gyvybę svarstymas. Į anketą įtraukėme klausimą, kuris buvo naudojamas Valstybinio psichikos sveikatos centro tyrime „Lietuvos gyventojų suicidinių minčių ir ketinimų paplitimas“ (Stanislavovienė, Ignatavičiūtė ir Davidonienė, 2012). Klausimas formuluojamas taip: „Ar esate kada nors pasiekę tokią būseną, kai rimtai svarstėte galimybę atimti sau gyvybę.“ Anketoje buvo pateikti trys atsakymų variantai: „Ne, niekada“, „Kartais“ ir „Dažnai“. Prie rizikingo elgesio buvo priskirti tie, kurie pasirinko atsakymus „Kartais“ ir „Dažnai“.

Užsiėmimas ekstremaliu sportu. Anketoje išvardytos šešios ekstremalaus sporto rūšys: automobilių lenktynės, snieglenčių sportas, parašiutizmas, kalnų slidinėjimas, giluminis nardymas, skraidymas

parasparniais. Respondentai galėjo įrašyti ir kitą savo kultivuojamą sporto šaką. Bet kokios ekstremalaus sporto šakos kultivavimas buvo priskiriamas rizikingam elgesiui.

Nesaugūs lytiniai santykiai. Lytiniai santykiai laikomi nesaugiais, jei jų metu visai nenaudojamos arba tik kartais naudojamos apsaugos priemonės.

Daugiau nei du sekso partneriai per paskutinius 12 mėnesių. Respondentų buvo klausama, kiek sekso partnerių jie turėjo per paskutinius 12 mėnesių. Daugiau nei dviejų sekso partnerių per metus turėjimas padidina užsikrėtimo ŽIV ir lytiniu būdu plintančiomis ligomis tikimybę, todėl toks elgesys priskiriamas rizikingam.

Aštrių pojūčių siekio skalė

Tyrime buvo naudojama Aštrių pojūčių siekio skalės penktoji versija (SSS-V, *Sensation Seeking Scale, Form V*) (Zuckerman, 2007 b). Skalę sudaro 40 porų teiginių. Tyrimo dalyvis turi pasirinkti vieną iš dviejų jį geriausiai apibūdinančių teiginių. Teiginiai suskirstyti į 4 subskales (maksimalus kiekvienos skalės įvertis – 10):

- *Jaudulio ir nuotykių ieškojimas.* Didesni šios subskalės įverčiai rodo didesnę polinkį įsitraukti į veiklas, kuriose gaunama daugiau neįprastų jautimų ir patirties.
- *Potyrių ieškojimas.* Didesni šios subskalės įverčiai rodo didesnę asmens naujos patirties siekimą per neįprastus pojūčius ir mintis bei gyvenant visuomenėje neįprasto, išskirtinio būdo gyvenimą.
- *Nesivaržymas.* Didesni subskalės įverčiai rodo, kad individai yra labiau linkę siekti atsipalaiduoti rinkdamiesi hedonistinį gyvenimo būdą „laukinius“

vakarėlius, seksualinę laisvę, alkoholio ar narkotikų vartojimą.

- *Nepakantumas nuoboduliui.* Didesni subskalės įverčiai rodo didesnę rutinos, numatomų dalykų netoleravimą.

Skaičiuojamas kiekvienos subskalės ir bendras aštrių pojūčių siekio įvertis. Skalės autorius M. Zuckermanas davė leidimą versti skalę ir naudoti šiame tyrime. Skalę į lietuvių kalbą vertė du nepriklausomi vertėjai. Palyginus vertimus, buvo suformuluota galutinė klausimyno versija.

Atsižvelgiant į sudėtingą skalės struktūrą ir kitų tyrėjų rekomendacijas (Haynes, Miles, & Clements, 2000; Ridgeway & Russell, 1980), kiekvienos skalės viendimensiškumas buvo įvertintas atskirai, naudojant kategoriniams duomenims tinkamą WLSMV indikatorių. Patvirtinamosios faktorių analizės rezultatai patvirtino Aštrių pojūčių siekio skalės autorių siūlomą faktorių struktūrą. Su išsamesniais šios faktorių analizės rezultatais galima susipažinti Bulotaitės (2014) monografijoje.

Aštrių pojūčių skalės subskalių vidiniam suderintumui nustatyti naudota Cronbacho α (Jaudulio ir nuotykių subskalės ji lygi 0,79, potyrių ieškojimo – 0,53, nesivaržymo – 0,71, nepakantumo nuoboduliui – 0,57). Panašius vidinio suderintumo rodiklius (Cronbacho α nuo 0,46 iki 0,80), tirdami jaunas žmones, gavo ir Kopp su bendraautoriais (2016). Ne itin didelius vidinio suderintumo koeficientus galėjo lemti atsakymų variantų pasirinkimo ypatumai, kai tyrimo dalyviai priversti rinktis tik vieną iš dviejų priešingų situacijų nesant tarpinio varianto. Skalių suminių įverčių pasiskirstymas priskiriamas normaliam: asimetrijos koeficientai neviršija $\pm 0,7$, eksceso koeficientai neviršija $\pm 1,0$ (Pakalniškienė, 2012).

Tyrimo duomenų apdorojimas

Statistinei duomenų analizei naudotas *IBM SPSS Statistics 24* programinis paketas. Skirtingų grupių rizikingo elgesio proporcijoms palyginti buvo naudojamas χ^2 kriterijus, o sąsajoms tarp skirtingų rizikingo elgesio tipų naudotas *Phi* koeficientas. Prognostiniai modeliai buvo apskaičiuoti pasitelkus tiesinę ir dvinarę logistinę regresiją. Tyrimo metu surinkti duomenys atitinka tokio pobūdžio statistinėms analizėms atlikti keliamus reikalavimus (Čekanavičius ir Murauskas, 2014).

Tyrimo rezultatai

Studentų apklausa parodė, kad 94,7 proc. studentų būdingas rizikingas elgesys. Iš viso išskirta 12 studentų rizikingo elgesio tipų. Šių tipų paplitimas pateiktas pav.

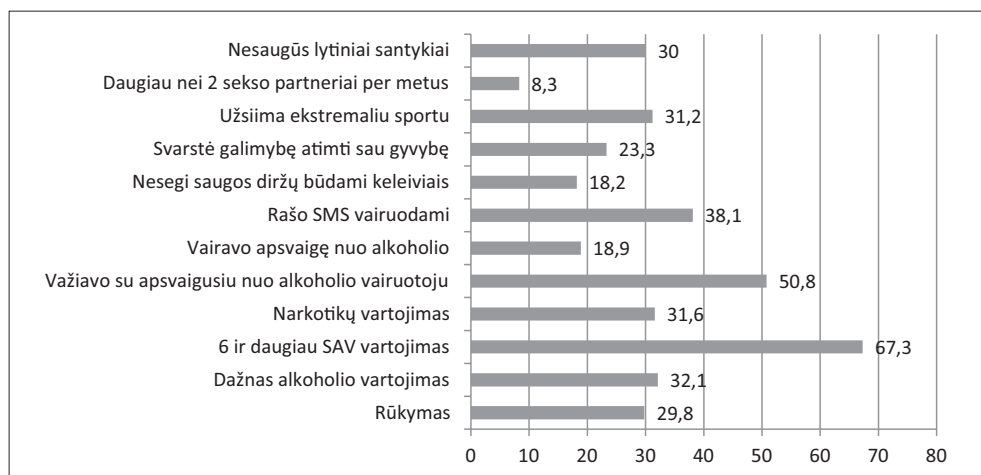
Rezultatai patvirtino, kad labiausiai tarp studentų paplitęs rizikingas elgesys – didelio alkoholio kiekio vartojimas vienu metu (daugiau nei 6 SAV vienu metu). Su alkoholio vartojimu susijęs ir dar vienas dažnas studentų rizikingo elgesio būdas – važiavimas

automobiliu, kurį vairuoja apsvaigęs nuo alkoholio asmuo. Apie trečdaliui studentų būdingas toks rizikingas elgesys kaip rūkymas, dažnas alkoholio vartojimas, narkotikų vartojimas, ekstremalus sportas, nesaugūs lytiniai santykiai, SMS žinučių rašymas vairuojant automobilį. Rečiausiai paplitęs rizikingas elgesys – daugiau nei du sekso partneriai per pastaruosius 12 mėnesių.

Palyginome įvairių rizikingo elgesio tipų paplitimą tarp skirtingos lyties respondentų (1-a lentelė). 1-oje lentelėje nurodoma, kokiam vyrų arba moterų procentui būdingas tam tikras rizikingas elgesys.

Rezultatai atskleidė, kad studentai ir studentės skiriasi pagal septynis rizikingo elgesio tipus. Vyrai dažniau nei moterys dažnai vartoja alkoholį, vartoja jį dideliais kiekiais, bandė narkotikų, vairavo apsvaigę nuo alkoholio, rašė SMS žinutes vairuodami, kultivavo ekstremalų sportą ir turėjo daugiau nei du sekso partnerius per pastaruosius 12 mėnesių.

Duomenys apie studentų rizikingo elgesio tipų sąsajas yra pateikti 2-oje lentelėje.

Pav. Rizikingo elgesio tipų paplitimas tarp studentų

1 lentelė. Įvairių rizikingo elgesio tipų paplitimo tarp studentų ir studenčių palyginimas

Rizikingo elgesio forma	Moterys (n = 499)		Vyrai (n = 158)		χ^2	P
	N	proc.	N	proc.		
Rūkymas	141	28,4	56	35,4	2,802	0,094
Dažnas alkoholio vartojimas	144	31,7	68	52,7	19,136	0,001
6 ir daugiau SAV vartojimas vienu metu	329	81,6	113	95,8	14,156	0,001
Narkotikų vartojimas	142	28,5	67	42,4	10,661	0,001
Važiavimas su apsvaigusi vairuotoju	248	50,3	84	53,2	0,392	0,531
Vairavimas apsvaigus nuo alkoholio	53	16,2	34	27,2	7,111	0,008
SMS žinučių rašymas vairuojant	159	49,2	93	75,6	25,230	0,001
Saugos diržų neseigėjimas esant keleiviu	94	18,8	27	17,1	0,244	0,621
Galimybės atimti sau gyvybę svarstymas	118	23,7	35	22,3	0,140	0,708
Ekstremalus sportas	126	25,3	80	50,6	35,731	0,001
Daugiau nei 2 sekso partnerių turėjimas	22	5,7	33	27,0	44,093	0,001
Nesaugūs lytiniai santykiai	144	36,1	53	40,5	0,806	0,369

Pastaba. Procentas skaičiuojamas nuo visų tos lyties atstovų.

2 lentelė. Studentų rizikingo elgesio tipų sąsajos

	R	A	6A	N	VAV	VAA	SMS	SD	GA	ES	LP
A	0,169***	–									
6A	0,173***	0,198***	–								
N	0,266***	0,302***	0,168***	–							
VAV	0,129***	0,162***	0,138**	0,284***	–						
VAA	0,140***	0,082	0,059	0,249***	0,362***	–					
SMS	0,215***	0,059	0,207***	0,130**	0,097*	0,205***	–				
SD	0,026	0,026	0,051	0,048	0,078*	0,050	–0,036	–			
GA	0,083*	–0,031	–0,021	0,053	0,042	0,117*	–0,040	0,033	–		
ES	0,071	0,047	0,093*	0,079*	0,031	0,091	0,186***	–0,023	0,011	–	
LP	0,098*	0,134**	0,081	0,116**	0,064	0,253***	0,145**	0,017	0,082	0,144**	–
NL	0,049	0,052	0,094	0,132**	0,161***	0,198***	0,153**	–0,018	0,115**	0,097*	0,104*

Pastaba. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

R – rūkymas; A – dažnas alkoholio vartojimas; 6A – 6 ir daugiau SAV vartojimas vieno gėrimo metu; N – narkotikų vartojimas; VAV – važiavimas su apsvaigusi vairuotoju; VAA – vairavimas apsvaigus nuo alkoholio; SMS – SMS žinučių rašymas vairuojant; SD – saugos diržų neseigėjimas esant keleiviu; GA – galimybės atimti sau gyvybę svarstymas; ES – ekstremalaus sporto kultivavimas; NL – nesaugūs lytiniai santykiai; LP – daugiau nei dviejų sekso partnerių turėjimas per pastaruosius 12 mėnesių.

Jie rodo, kad daugelis rizikingo elgesio tipų, nors ir nelabai stipriai, bet tarpusavyje yra reikšmingai susiję.

Visus respondentus suskirstėme pagal tai, kiek rizikingo elgesio tipų jiems yra būdinga: nebūdingas rizikingas elgesys (0 RE) (5,2 proc), būdingas vienas rizikingo elgesio tipas (1 RE) (11,3 proc.), būdingi 2–4 rizikingo elgesio tipai (2–4 RE) (49,0 proc.) ir būdinga 5 ir daugiau rizikingo elgesio tipų (5 ir > RE) (34,5 proc.). Dažniausiai tarp studentų vyrų pasitaiko 5 ir daugiau rizikingo elgesio tipų (51,9 proc.), o tarp moterų dažniausiai pasitaiko 2–4 rizikingo elgesio tipai (52,5 proc.). Rezultatai atskleidė, kad rizikingo elgesio tipų skaičius tarp vyrų ir moterų skiriasi ($\chi^2 = 32,161$, $p < 0,001$).

Siekiant įvertinti, ar Aštrių pojūčių siekimo skalių įverčiai leidžia prognozuoti studentams būdingą rizikingo elgesio skaičių, buvo atlikta tiesinė regresinė analizė. Jos rezultatai pateikiami 3-ioje lentelėje.

3 lentelė. Tiesinės regresinės analizės rezultatai kai rizikingo elgesio skaičių prognozuoja Aštrių pojūčių siekio subskalės

Aštrių pojūčių siekio subskalės	Beta (β)	t	p
Jaudulio ir nuotykių ieškojimo skalė	0,147	4,115	< 0,001
Potyrių ieškojimo skalė	0,091	2,505	0,012
Nesivaržymo skalė	0,408	11,299	< 0,001
Nepakantumo nuoboduliui skalė	0,074	2,034	0,042

Regresinės analizės rezultatai parodė, kad prognostinis modelis gerai tinka duomenims ($R^2 = 0,28$; $F = 64,343$; $p < 0,001$), prediktorių multikolinearumo problemos nebuvo nustatyta ($VIF < 4$), o tai leidžia teigti, kad visos Aštrių pojūčių siekio subskalės reikšmingai prognozuoja rizikingo elgesio skaičių, t. y. kuo didesni subskalių įverčiai, tuo daugiau rizikingo elgesio tipų studentui (-ei) būdinga.

Siekiant nustatyti, ar Aštrių pojūčių siekio subskalių įverčiai leidžia prognozuoti atskirus rizikingo elgesio tipus, buvo atlikta kiekvieno iš tipų logistinė regresinė analizė. Šiuose modeliuose prediktorių multikolinearumo problema taip pat neaptikta ($VIF < 4$). Logistinės regresinės analizės rezultatai parodė, kad Aštrių pojūčių siekio subskalių įverčiai leidžia prognozuoti tik 2 iš dvylikos rizikingo elgesio tipų: narkotikų vartojimą ($R^2 = 0,25$; $\chi^2 = 130,768$; $p < 0,001$) ir užsiėmimą ekstremaliu sportu ($R^2 = 0,22$; $\chi^2 = 113,932$; $p < 0,001$). Nustatyta, kad narkotikų vartojimą reikšmingai prognozuoja didesni Potyrių ieškojimo (OR = 1,41, 95 proc. pasikliautinis intervalas [1,27; 1,57], $p < 0,001$) ir Nesivaržymo (OR = 1,35, 95 proc. pasikliautinis intervalas [1,25; 1,47], $p < 0,001$) skalių įverčiai, o pats regresinis modelis teisingai suklasifikuoja 73,6 proc. visų tyrime dalyvavusių respondentų. Už-

siėmimą ekstremaliu sportu, kai modelis leidžia teisingai klasifikuoti 72,4 proc. respondentų, prognozuoja Jaudulio ir nuotykių ieškojimo (OR = 1,41, 95 proc. pasikliautinis intervalas [1,30; 1,52], $p < 0,001$) ir Nesivaržymo (OR = 1,12, 95 proc. pasikliautinis intervalas [1,04; 1,20], $p < 0,01$) skalių įverčiai. Kitų rizikingo elgesio tipų prognostinių modelių, nors jie ir buvo reikšmingi, determinacijos koeficientai nėra

pakankami ($R^2 < 0,20$) (Čekanavičius ir Murauskas, 2014), kad leistų daryti patikimas išvadas (R^2 varijuoja nuo 0,02 iki 0,13). Be to, netinkamais pripažinti regresiniai modeliai netolygiai teisingai klasifikuoja respondentus, pavyzdžiui, reikšmingi regresinio modelio prediktoriai leidžia teisingai suklasifikuoti 93,5 proc. nerūkančių studentų ir vos 18,2 proc. rūkančių.

Rezultatų aptarimas

Apibendrinami įvairių rizikingo elgesio tipų paplitimo tarp studentų rodiklius galime teigti, kad mūsų tyrimo rezultatai panašūs į įvairių tyrimų metu gautus rizikingo elgesio paplitimo tarp jaunų žmonių rezultatus. Lietuvoje atliktos apklausos rodo, kad tarp studentų paplitęs rūkymas, alkoholio vartojimas (Dobrovolskij ir Stukas, 2014; Narkauskaitė ir kt., 2011). Mūsų tyrimas atskleidė, kad vienas iš dažniausiai pasitaikančių studentų rizikingo elgesio tipų – daugiau nei 6 SAV vartojimas vieno išgėrimo metu. Iš alkoholi vartojančių Lietuvos jaunuolių 6 ir daugiau SAV nors kartą yra vartoję 16,6 proc. 15–17 metų, 43,6 proc. 18–19 metų, 55,6 proc. 20–21 metų ir 58,3 proc. 22–24 metų amžiaus jaunuolių (NTAKD, 2013). Studentų šis skaičius didesnis ir siekia 67,3 proc. Daugelis tyrėjų pripažįsta, kad besaikis alkoholio vartojimas, kai išgeriami dideli alkoholio kiekiai vienu metu (angl. *binge drinking*) ypač būdingas studentams (Ansari & Stock, 2010; Arnett, 2007; French & Cooke, 2012; Helmer, Kramer, & Mikolajczyk, 2012).

31,6 proc. mūsų apklaustų studentų yra nors kartą gyvenime vartoję narkotikų. 2007 metais atliktas psichoaktyviųjų me-

džiagų vartojimo paplitimo tarp Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų tyrimas atskleidė, kad 39 proc. studentų (iš viso apklausti 1 025 studentai) yra vartoję narkotikų (NTAKD, 2013). Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento tyrimas, kuriame lyginami 2004, 2008 ir 2012 metų narkotikų vartojimo paplitimo duomenys, rodo, kad narkotikų vartojimo paplitimas visose amžiaus grupėse mažėja (NTAKD, 2013). Galbūt šia tendencija ir galima paaiškinti mažesnį mūsų apklaustų studentų, kurie bent kartą gyvenime vartojo narkotikus, skaičių. Rezultatams galėjo turėti įtakos ir tai, kad mūsų apklausoje dalyvavo daugiau merginų nei vaikinų. O vaikinai narkotines medžiagas vartoja dažniau nei merginos (Narkauskaitė ir kt., 2011; NTAKD, 2013).

Prie rizikingo elgesio priskiriamas ir vairavimas apsvaigus nuo alkoholio. Tokių respondentų mūsų tyrime buvo 87 (18,9 proc.) (tai procentas nuo turinčių vairuotojo pažymėjimą studentų). Palyginę su kitais Lietuvoje atliktų tyrimų rezultatais matome, kad mūsų tirtų studentų, vairavusių apsvaigus nuo alkoholio, skaičius šiek tiek mažesnis (Astrauskienė ir Bulotaitė, 2011; Valickas, Justickis, Vanagaitė ir Voropaj, 2013). Tai galima aiškinti tuo, kad mūsų tyrime dalyvavo daugiau moterų, o moterys, apsvaigusios nuo alkoholio, vairuoja beveik penkis kartus rečiau nei vyrai. Taip pat nustatyta, kad dažniausiai apsvaigę nuo alkoholinių gėrimų vairuoja pagrindinį bei pradinį išsilavinimą turintys asmenys (Valickas ir kt., 2013). Mūsų tyrimo dalyvių išsilavinimas yra didesnis ir tai galėjo lemti mažesnį vairavusių apsvaigus nuo alkoholio asmenų skaičių.

Apie galimybę atimti sau gyvybę svarstė 23,3 proc. mūsų apklaustų studentų

(23,7 proc. moterų ir 22,3 proc. vyrų). Šiuos duomenis galime palyginti su 2007 metais atlikto Lietuvos gyventojų suicidinių minčių bei ketinimų tyrimo, kurį atliko Valstybinis psichikos sveikatos centras, rezultatais (Stanislavovienė, Ignatavičiūtė ir Davidonienė, 2012). Daugiausia respondentų, kurie į klausimą „Ar esate kada nors galvojęs (-usi) atimti sau gyvybę, net jeigu iš tikrųjų to nedarytumėte“ atsakė „dažnai / kartais“, o į klausimą „Ar esate kada nors pasiekęs (-usi) tokią būseną, kai jūs rimtai svarstėte galimybę atimti sau gyvybę, arba kūrėte planus, kaip galėtumėte tai padaryti“, atsakė „dažnai / kartais“, buvo 15–24 metų amžiaus grupėje (atitinkamai 11,1 proc. ir 6,7 proc.). Šiame tyrime dalyvavo ne tik moksleiviai ar studentai, bet ir dirbantys asmenys ir bedarbiai. Tyrimo rezultatų analizėje nepateikiami atskiri duomenys apie skirtingas tyrimo dalyvių grupes, taigi neturime duomenų ir apie studentus. Tačiau ir turimi rezultatai rodo, kad jauniems žmonėms ketinimo nusižudyti problema yra labai aktuali.

Kitų rizikingo elgesio tipų, būdingų mūsų studentams (SMS žinučių rašymas vairuojant, saugos diržų nesegėjimas esant keleiviu, ekstremalaus sporto kultivavimas ir kt.), negalime palyginti su kitų Lietuvoje atliktų tyrimų rezultatais, nes jų paprasčiausiai nėra. Mūsų studentų atsakymus į šiuos klausimus lyginti su užsienio šalyse atliktų tyrimų rezultatais, manome, netikslinga, nes skiriasi tiek visuomenės, tiek teisėsaugos požiūris į šį elgesį, o tai veikia ir elgesio paplitimą.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad dauguma rizikingo elgesio tipų yra reikšmingai, nors ir nelabai stipriai, susiję tarpusavyje. Mažiausiai su kitais rizikingo elgesio ti-

pais yra susijęs saugos diržų nesegėjimas būnant keleiviu. Galimybės atimti sau gyvybę svarstymas irgi yra susijęs tik su dviem rizikingo elgesio tipais – rūkymu bei važiavimu su apsvaigusi vairotoju. Rūkymas dažnai vertinamas kaip vienas iš būdų nusiraminti, atsipalaiduoti. Jau anksčiau minėta Lietuvoje atlikta studentų apklausa parodė, kad trečdalis studentų rūko norėdami atsipalaiduoti (Narkauskaitė ir kt., 2011). Galima manyti, kad rūkymas padeda atsipalaiduoti ir tiems, kurie svarsto galimybę atimti sau gyvybę.

Vienas rizikingo elgesio tipas yra būdingas tik 10,8 proc. visų studentų (11,4 proc. jų, kuriems būdingas koks nors rizikingas elgesys). O 88,6 proc. jų, kuriems būdingas koks nors rizikingas elgesys, būdingi net keli rizikingo elgesio tipai.

Apibendrinus gautus rezultatus apie rizikingo elgesio tipų sąsajas galima tvirtinti, kad mūsų rezultatai sutampa su daugumos autorių tyrimų rezultatais, kurie rodo ryšius tarp įvairių rizikingo elgesio tipų ir leidžia teigti, kad galima kalbėti apie rizikingo elgesio sindromą (Duberstein-Lindberg, Boggess, & Williams, 2000; Hawkins & Monohan, 2009). Taigi, bet kuris rizikingo elgesio tipas priklauso bendrai rizikingo elgesio kategorijai. Tai leidžia tirti ne atskirus rizikingo elgesio tipus, o šį elgesį kartu.

Nustatėme, kad bendro aštrių pojūčių siekio skalės įverčių vidurkiai reikšmingai didesni studentų, kurie yra vartoję narkotikų, alkoholį vartoja dažnai, vartoja didelius alkoholio kiekius vienu metu, rūko, vairuoja apsvaigę nuo alkoholio ir yra važiavę su apsvaigusi vairotoju, nesisėga saugos diržų automobiliuose, kultivuoja ekstremalų sportą ir turėjo daugiau nei du lytinius partnerius per 12 mėnesių, nei jų

kuriems šis elgesys nėra būdingas. Visų kitų aštrių pojūčių siekio subskalių vidurkiai yra statistiškai reikšmingai didesni tų, kurie yra vartoję narkotikų, rūko, vairavo apsvaigę nuo alkoholio bei važiuo su apsvaigusiu nuo alkoholio vairuotoju, nesisega saugos diržų būdami keleiviais ir užsiima ekstremaliu sportu.

Mažiausiai reikšmingų skirtumų tarp aštrių pojūčių siekio įverčių nustatyta lyginant vairavimo metu rašančių SMS žinutes, galimybę atimti sau gyvybę svarsčiusių, lytinių santykių metu ne visada naudojančių apsaugos priemones ir taip nesielgusių asmenų grupes.

Šiuos rezultatus galima aiškinti tuo, kad jauni žmonės ne visada pripažįsta riziką, kurią kelia tam tikras elgesys. Galima daryti prielaidą, kad šie rizikingo elgesio tipai – SMS žinučių rašymas vairuojant ir nesinaudojimas apsaugos priemonėmis lytinių santykių metu – studentų nesiejami su rizika. Kai kurie autoriai teigia, kad, vertinant rizikingą elgesį, svarbu atsižvelgti į tai, kaip asmuo vertina tą elgesį, t. y. ar pripažįsta ir supranta, kad tas elgesys yra rizikingas (Pizam et al., 2004). Iš kitos pusės, teigiama, kad asmenys, kuriems būdinga išreikšta aštrių pojūčių savybė, ne tik dažniau renkasi rizikingą elgesį, bet ir blogiau nei tie, kuriems aštrių pojūčių siekio savybė nėra smarkiai išreikšta, vertina neigiamas šio elgesio pasekmes (Zuckerman, 2007 a). Galbūt mūsų tirti studentai elgiasi rizikingai todėl, kad daugumos rizikingo elgesio tipų nelaiko galinčiais pakenkti jų sveikatai, raidai ir gerovei. Tai tik prielaida, nes mes netyrėme, kaip studentai vertina riziką. Svarstymo atimti sau gyvybę menkos sąsajos su aštrių pojūčių siekiu gali būti aiškinamos tuo, kad šiame tyrime nebuvo

vertinamas bandymas nusižudyti. Svarstymas, tikėtina, yra mažiau rizikingas nei pats bandymas žudyti.

Kaip parodė regresinės analizės rezultatai, aštrių pojūčių siekis leidžia numatyti bendrą asmens polinkį rizikuoti, nes visų Aštrių pojūčių siekio subskalių įverčiai prognozuoja asmeniui būdingo rizikingo elgesio tipų skaičių. Bet, prognozuojant atskirus rizikingo elgesio tipus, vien asmeniui būdingo aštrių pojūčių siekio išreikštumo ne visuomet užtenka paaiškinti duomenų išsibarstymui, o tai dar labiau sustiprina prielaidą, kad rizikavimo būdo pasirinkimas gali priklausyti ir nuo kitų veiksnių, pavyzdžiui, galimos rizikos vertinimo.

Mūsų gauti rezultatai, rodantys aštrių pojūčių siekio ir rizikingo elgesio sąsajas, patvirtina kitų tyrėjų nuomonę, kad šis kintamasis turi įtakos rizikingam elgesiui. Asmenys, kuriems būdingas aštrių pojūčių siekis, ieško įvairių, naujų, sudėtingų ir intensyvių pojūčių bei patirčių ir trokšta patirti fizinę, socialinę, teisinę ar finansinę riziką dėl tokios patirties (Hansen & Breivik, 2011; Zuckerman, 2007 a, b). Rizikingo elgesio tipai, kuriuos tyrėme, daugiau ar mažiau leidžia tai patirti, taigi, patenkina naujų, intensyvių potyrių poreikį. Tai leidžia teigti, kad, siekdami aštrių pojūčių, studentai įsitraukia į tokias veiklas, kuriose gauna neįprastų jutimų ir patirties. Rizikingas elgesys padeda jiems patenkinti aštrių pojūčių stoką.

Vertindami mūsų tyrimo rezultatus, norėtume paminėti kelis tyrimo ribotumus ir gaires tolesniems tyrimams. Kai kurie tyrėjai teigia, kad rizikingam elgesiui įtakos gali turėti tai, kaip asmuo vertina galimą riziką. Ateityje panašaus pobūdžio tyrimuose reiktų klausti, ar tam tikrą elgesį respondentai

vertina kaip rizikingą, ar net prašyti įvertinti rizikos sveikatai bei gerovei laipsnį.

Nustačius rizikingo elgesio sąsajas su aštrių pojūčių siekiu, kaip prevencijos priemonė siūlomi socialiai priimtini rizikavimo būdai. Būtų įdomu patyrinėti tokių socialiai priimtinių rizikingo elgesio tipų poreikį, jų plėtros Lietuvoje galimybes ir perspektyvas.

Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad aštrių pojūčių siekis yra asmenybės matmuo, kuris gali būti naudojamas kaip rizikingo elgesio prognozinis veiksnys. Pripažinus, kad daliai jaunų žmonių yra būdingas aštrių pojūčių siekis, kuris daro įtaką rizikingam elgesiui, mūsų tyrimo rezultatai leidžia pateikti tam tikras išvagas, kurios gali būti naudingos kuriant rizikingo elgesio prevencines priemones. Siekiant sumažinti jaunų žmonių rizikingo elgesio galimos žalos sveikatai, raidai ir visai tolesnei karjerai tikimybę, galima supažindinti studentus su socialiai priimtinu, mažiau rizikingu elgesiu, kuris patenkintų jų aštrių pojūčių siekius. Tai galėtų būti įvairios sporto rūšys (lipimas į kalnus, nardymas, parašiutizmas ir pan.), kelionės į sunkiai prieinamas vietas, specialūs žaidimai ir pan.

Išvados

1. 94,7 proc. studentų būdingas rizikingas elgesys. 29,8 proc. studentų rūko, 32,1 proc. dažnai vartoja alkoholį, 67,3 proc. išgeria 6 ir daugiau SAV vienu metu, 31,6 proc. yra bandę narkotikų, 50,8 proc. važiavo su apsvaigusiu nuo

alkoholio vairuotoju, 18,9 proc. (procentas skaičiuotas nuo turinčių vairuotojo pažymėjimą skaičiaus) yra vairavę apsvaigę nuo alkoholio, 38,1 proc. rašo SMS žinutes vairuodami automobilių, 18,2 proc. nesėgi saugos diržų automobiliuose, kai yra keleiviai, 23,3 proc. yra svarstę galimybę atimti sau gyvybę, 31,2 proc. užsiima ekstremaliu sportu, 8,3 proc. turėjo daugiau nei du sekso partnerius per pastaruosius 12 mėnesių ir 30 proc. nenaudoja apsaugos priemonių lytinių santykių metu.

2. Visi rizikingo elgesio tipai yra susiję tarpusavyje. Vienas rizikingo elgesio tipas būdingas tik 11,3 proc. studentų. Beveik pusei studentų (49 proc.) būdingi 2–4 rizikingo elgesio tipai, o daugiau nei trečdaliui (34,5 proc.) būdingi penki ir daugiau rizikingo elgesio tipų.
3. Labiau išreikštas aštrių pojūčių siekis prognozuoja didesnę asmeniui būdingų rizikingo elgesio tipų skaičių. Nustatyta, kad su aštrių pojūčių siekiu labiau siejasi ne atskiri rizikingo elgesio tipai, o jų kompleksas, t. y. kuo didesni studentų aštrių pojūčių siekio skalės įverčiai, tuo didesnis rizikingo elgesio tipų skaičius būdingas asmeniui.
4. Didesni Potyrių ieškojimo ir Nesivaržymo skalių įverčiai prognozuoja narkotikų vartojimą, o didesni Jaudulio ir nuotykių ieškojimo ir Nesivaržymo skalių įverčiai prognozuoja ekstremalaus sporto kultivavimą.

LITERATŪRA

Ansari, W. E., & Stock, Ch. (2010). Is the health and wellbeing of university students associated with their academic performance? Cross sectional findings from the United Kingdom. *International Journal*

of Environmental Research and Public Health, 7, 509–527. doi: 10.3390/ijerph7020509.

Arab, A. (2015). The relationship between sensation seeking and risky behaviors in addicts (case

- study: Iran, Kermanshah province). *International Research Journal of Applied and Basic Sciences*, 9 (7), 1041–1043.
- Arnett, J. J. (2007). Emerging adulthood: What is it, and what is it good for. *Child Development Perspectives*, 1 (2), 68–73. doi: 10.1111/j.1750-8606.2007.00016.x.
- Astrauskienė, A. ir Bulotaitė, L. (2011). Lietuvos gyventojų, vairavusių apsvaigus nuo alkoholio, alkoholio vartojimo įpročiai. *Visuomenės sveikata*, 1 (52), 82–90.
- Boyd, J. N., & Zimbardo, P. G. (2005). Time Perspective, Health and Risk Taking. In A. Strahman, J. Joreman (Eds.), *Understanding Behavior in the Context of Time: Theory, Research and Application* (pp. 85–107). N.Y.: Erlbaum.
- Bulotaitė, L. (2014). *Rizikingas elgesys: samprata, paplitimas, veiksniai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Calafat, A., Fernández, C., Juan, M., Anttila, A. H., Arias, R., Bellis, M. A., ..., Zavatti, P. (2003). *Enjoying the Nightlife in Europe. The Role of Moderation*. IREFREA, Valencia: Martin Impresores, S.L.
- Čekanaavičius, V. ir Murauskas, G. (2014). *Taikomoji regresinė analizė socialiniuose tyrimuose*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- DiClemente, R. J., Santelli, J. S., & Crosby, R. A. (2009). *Adolescent Health: Understanding and Preventing Risk Behaviors*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Dobrovolskij, V. ir Stukas, R. (2014). Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ypatumai. *Sveikatos mokslai*, 24 (3), 16–22. doi:10.5200/sm-hs.2014.037.
- Duberstein-Lindberg, L., Boggess, S., & Williams, S. (2000). *Teen risk-taking: A statistical portrait*. Washington, D. C.: Urban Institute. Paimta iš <http://www.urban.org>.
- Eaton, D. K., Kann, L., Kinchen, S., Shanklin, S., Ross, J., Hawkins, J., ..., Wechsler, H. (2010). Youth risk behavior surveillance – United States, 2009. *Morbidity Mortality Weekly Report*, 59 (SS05), 1–142. Paimta iš <http://www.cdc.gov/mmwr/preview/mmwrhtml/ss5905a1.htm>.
- French, D. P., & Cooke, R. (2012). Using the theory of planned behaviour to understand binge drinking: The importance of beliefs for developing interventions. *British Journal of Health Psychology*, 17 (1), 1–17. doi: 10.1111/j.2044-8287.2010.02010.x.
- Haynes, C. A., Miles, J. N., & Clements, K. (2000). A confirmatory factor analysis of two models of sensation seeking. *Personality and Individual Differences*, 29, 823–839. doi: 10.1016/S0191-8869(99)00235-4.
- Hansen, E. B., & Breivik, G. (2001). Sensation seeking as a predictor of positive and negative risk behaviour among adolescents. *Personality and Individual Differences*, 30, 627–640. doi: 10.1016/S0191-8869(00)00061-1.
- Hawkins, D., & Monahan, K. (2009). *Covariance of problem behaviors in adolescence*. IOM Committee on the Science of Adolescence Workshop, Washington. Paimta iš http://www.iom.edu/~media/Files/Activity%20Files/Children/AdolescenceWS/Commissioned%20Papers/hawkins_monahan_paper.pdf.
- Helmer, S. M., Kramer, A., & Mikolajczyk, R. T. (2012). Health-related locus of control and health behavior among university students in North Rhine Westphalia, Germany. *BMC Research Notes*, 5, 703. doi: 10.1186/1756-0500-5-703. Paimta iš www.biomedcentral.com/1756-0500/5/703.
- Kopp, M., Wolf, M., Ruedl, G., & Burtsher, M. (2016). Differences in sensation seeking between Alpine skiers, snowboarders and ski tourists. *Journal of Sports Science and Medicine*, 15, 11–16.
- Machin, M. A., & Sankey, K. S. (2008). Relationships between young drivers' personality characteristics, risk perceptions, and driving behaviour. *Accident Analysis and Prevention*, 40, 541–547. doi: 10.1016/j.aap.2007.08.010.
- Motiejūnaitė-Timinskienė, M. ir Bulotaitė, L. (2012). Asmenų, praradusių vairuotojo pažymėjimą dėl vairavimo apsvaigus nuo alkoholio, alkoholio vartojimo įpročiai ir aštrių pojūčių siekimas. *Visuomenės sveikata*, 3 (58), 85–100.
- Narkauskaitė, L., Juozulynas, A., Jurgelėnas, A. ir Venalis, A. (2011). Psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimas tarp Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų. *Visuomenės sveikata*, 1 (52), 91–97.
- Negreiros, J. (2006). *Psychological Drug Research: Current Themes and Future Developments*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- NTAKD (2013). *Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje 2004, 2008 ir 2012 metais*. Vilnius: Baltijos kopija.
- Pakalniškienė, V. (2012). *Tyrimo ir įvertinimo priemonių patikimumo ir validumo nustatymas*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Paurienė, L. (2013). Jaunimo psichinė sveikata ir savizudybės. *Švietimo problemas analizė*, 2 (88), 1–8. Paimta iš http://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/01/bs_Jaunimo-psichine-sveikata_spaudai.pdf.

Pizam, A., Jeong, G. H., Reichel, A., Boemel, H., Lusson, J. M., Steynberg, L., ..., Montmany, N. (2004). The Relationship between risk-taking, sensation seeking, and the tourist behavior of young adults: A cross-cultural study. *Journal of Travel Research*, 42, 251–260. doi:10.1177/0047287503258837.

Popham, L. E., & Kennison, S. M. (2011). Agism, sensation-seeking, and risk-taking behavior in Young Adults. *Current Psychology*, 30, 184–193. doi: 10.1077/s12144-011-9107-0.

Ridgeway, D., & Russell, J. (1980). Reliability and validity of the Sensation-Seeking Scale: Psychometric problems in Form V. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 48 (5), 662–664. doi: 10.1037/0022-006X.48.5.662.

Roberty, J. W. (2004). A review of behavioral and biological correlates of sensation seeking. *Journal of Research on Personality*, 38, 256–279. doi: 10.1016/S0092-6566(03)00067-9.

Saxena, N., & Puri, P. (2013). Relationship between risk taking behaviour, personality and sensation seeking tendencies among N.C.C cadets. *IOSR Journal of Humanities and Social Sciences (IOSR-JHSS)*, 18 (3), 1–6.

Smorti, M. (2014). Sensation seeking and self-efficacy effect on adolescents risky driving and substance abuse. *Procedia. Social and Behavioral Sciences*, 140, 638–642. doi: 10.1016/j.sbspro.2014.04.484.

Stanislavovienė, J., Ignatavičiūtė, L. ir Davidonienė, O. (2012). Lietuvos gyventojų suicidinių minčių ir ketinimų sąsajos su lytimi, išsilavinimu, amžiumi, alkoholio vartojimu, šeimine padėtimi, užimtumu ir gyvenamąja vieta. Iš *Mokslas – praktikai, praktika – mokslui: Lietuvos psichologų kongresas*. Recenzuotas

kongreso pranešimų santraukų leidinys. Klaipėda: Žemaitijos spauda, 118–119.

Starkuvienė, S. ir Zaborskis, A. (2005). Lietuvos moksleivių nelaimingų atsitikimų ir gyvenamosios veiksmų sąsaja. *Medicina (Kaunas)*, 41 (1), 73–80.

Trimpop, R. M. (1994). *The Psychology of Risk Taking Behavior*. Amsterdam: Elsevier Science.

Valickas, G., Justickis, V., Vanagaitė, J. ir Vopaj, K. (2013). *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

White, H. R., McMorris, B. J., Catalano, R. F., Fleming, C. B., Haggerty, T. P., & Abbott, R. D. (2006). Increases in alcohol and marijuana use during the transition out of high school into emerging adulthood: The effects of leaving home, going to college, and high school protective factors. *Journal of Studies on Alcohol*, 67, 810–822.

WHO. (2012). *Health 2020: European policy framework supporting action across government and society for health and wellbeing*. Paimta iš http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/169803/RC62wd09-Eng.pdf.

Zuckerman, M. (2007 a). *Sensation Seeking and Risky Behavior*. Binghamton, NY: Maple-Vail Press.

Zuckerman, M. (2007 b). The Sensation Seeking Scale V (SSS-V). Still reliable and valid. *Personality and Individual Differences*, 43 (5), 1303–1305. doi: 10.1016/j.paid.2007.03.021.

Zuckerman, M., & Aluja, A. (2014). Measures of Sensation Seeking. In G. J. Boyle, D. H. Saklovske, G. Matthews (Eds.), *Personality and Social Psychological Constructs*, Chapter 13 (pp. 352–380). Oxford: Academic Press. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-12-386915-9.00013-9>.

INTERRELATIONS OF RISKY BEHAVIOR AND SENSATION SEEKING IN THE BEHAVIOUR OF STUDENTS

Laima Bulotaitė, Olga Zamalijeva

S u m m a r y

Statistical data and survey results have revealed that risky behaviour can have direct or indirect effects on young peoples' health, wellbeing and future development. According to the World Health Organisation, risky behaviour is associated with various illnesses, is the main course of death and injuries of young people (WHO, 2012).

A literature review showed that one or two types of risky behaviour are tested in the surveys, not taking

into account the confirmation about the covariance of risky behaviours (Duberstein-Lindberg et al., 2000; Jessor & Jessor, 1977; Monahan & Hawkins, 2009). We have to state that scientists and practitioners are more focused on secondary schools and adolescents in their research than on university students. A substantial part of the research identified demographic and social risk factors that can explain risky behaviour. There is a lack of attention to psychological variables,

a lack of which can also influence the onset and frequency of such behaviour. Extraversion, psychoticism and positive/negative affectivity were found to be positively correlated to alcohol and drug use (Wicki, Kuntsche, & Gmel, 2010). Sensation seeking, as a personality variable that describes an individual's tendency to seek out for novelties and exiting stimuli, also can have impact on alcohol, drugs use and other types of risky behaviour (Hansen & Breivik, 2011; Negreiros, 2006; Zuckerman, 1979).

The purpose of our study was to find out how much risky behaviour is common among university students and to reveal interrelations between risky behaviour and sensation seeking. 664 students from eight universities in Lithuania have been interviewed. The average age of students surveyed – 20,4 years (SD = 2,21), 76% of them represented women, 24% – men.

We used a specially designed questionnaire to detect 12 types of risky behaviours: drug use, frequent alcohol use, binge drinking, smoking, driving under the influence of alcohol, riding with a drunk driver, not using seat belts, SMS writing while driving, extreme sports, suicidal thoughts, unprotected sexual intercourse and ≥ 2 sex partners during a one year period. The Sensation Seeking Scale, Form V (SSS-V, Zuckerman, 2007), was used.

Only 5.2% of students are not involved in any risky behaviour. The most prevalent risky behaviour among students – excessive alcohol consumption (binge drinking). 67.3% of students declared such behaviour (over 6 standard drinks in one occasion).

50.8% admitted that they drove under the influence of alcohol. About one-third of students engage in such risky behaviour, such as smoking, frequent alcohol consumption, drug use, extreme sports, unsafe sex or texting while driving a car.

Student men are more likely to exhibit risk behaviour than women: namely, the excessive use of alcohol, trying drugs, driving under the influence of alcohol, texting while driving, cultivating extreme sports and having more than 2 sexual partners during the last 12 months.

The results revealed strong correlations between different types of risky behaviour in students.

11.3% of students engaged in a single type of risky behaviour, 49% – 2–4 types, 34.5% – 5 and more types of risky behaviour.

Our results revealed that sensation seeking is a good predictor of the number of risky behaviours one might take part in – higher scores of the sensation seeking scale predict more types of student risky behaviour.

In conclusion, it could be stated that sensation seeking is a personal variable, which gives up a lot information about behaviour in young people and could be used not only as a predictor of numbers of risky behaviour, but as a predictor of such types of risky behaviour, as drug use and extreme sports. The evaluation of sensation seeking in students allows us to choose the appropriate methods of prevention and early intervention of risky behaviour.

Keywords: students, risky behavior, sensation seeking.